

3.1 การศึกษาแบบสมัยใหม่

งานใหญ่สำหรับรัฐบาลที่เกี่ยวข้องกับชาวเขาคือการให้การศึกษาระดับประถมศึกษา พระราชบัญญัติประถมศึกษาได้กำหนดให้เด็กไทยทุกคนต้องสำเร็จการศึกษาภาคบังคับ 6 ปี เมื่อจบประมาณสำหรับการศึกษาเพิ่มมากขึ้นรัฐบาลจึงสามารถขยายการศึกษาภาคบังคับไปยังพื้นที่ภูเขาทั้งหมด มากกว่าครึ่งหนึ่งของเด็กบนดอยสามารถเข้าโรงเรียนประถมต้นโดยไม่ลำบากมากนัก หรือไม่ต้องเดินทางไกล

อย่างไรก็ตามจากตาราง 2 ตาราง ดังต่อไปนี้ แสดงว่าชาวอาข่าจำนวนมากยังขาดการศึกษาและไม่สามารถอ่านเขียนภาษาไทย แม้จะมีเด็กอาข่าจำนวนมากเข้าโรงเรียนในช่วง 3 ปีที่ผ่านมา (ตั้งแต่มีการเก็บข้อมูล) แต่อาข่าก็ยังเป็นเผ่าที่ได้รับการศึกษาตามระบบไทยน้อยที่สุด และมีความสามารถทางด้านภาษาไทยต่ำที่สุด

มีโครงการพัฒนาจำนวนมากช่วยเหลือชาวอาข่าในระยะเวลากว่า 20 ปีที่ผ่านมา โครงการเหล่านี้ได้ช่วยเหลือชาวอาข่าทั้ง ๆ ที่บางครั้งตอนเริ่มโครงการไม่ได้มีนโยบายที่จะช่วย จุดมุ่งหมายสำคัญจะเน้นการจำกัดการปลูกฝิ่น ทำให้ต้องช่วยเหลือพัฒนาชาวอาข่าไปด้วย โครงการเหล่านี้เป็นแบบอย่างสำหรับองค์กรเอกชนที่ตั้งขึ้นภายหลังรวมทั้ง DAPA ด้วย

3.2 โครงการสำคัญเกี่ยวกับชาวเขาหลายกลุ่ม

ก. โครงการพัฒนาที่สูงไทย-เยอรมัน (Thai-German Highland Development Programme)

หลังจากเริ่มมีโครงการพัฒนาที่สูงขนาดใหญ่เกิดขึ้น พบว่าโครงการหนึ่งที่ทำงานเกี่ยวข้องกับชาวอาข่ามากที่สุดคือ TG - HDP โดยเฉพาะในพื้นที่ของโครงการคือ ตำบลวาจิว อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย ซึ่งเป็นชุมชนใหญ่ของชาวอาข่าใกล้ดอยช้าง มีอาข่าจำนวนมากอพยพมาจากดอยสูง ชาวอาข่าอยู่ในขอบเขตที่ขยายเลยจากเขตของโครงการไปทางตะวันออก ไปถึงเขต Huai San อำเภอเมือง

โครงการเริ่มใน พ.ศ. 2524 และดำเนินการเรื่อยมาเป็นเวลาร่วม 10 ปีงานริเริ่มที่สำคัญ นอกจากการส่งเสริมการปลูกพืชทดแทนฝิ่นแล้ว มีการช่วยให้ชาวบ้านได้รับสิทธิความเป็นพลเมือง การพัฒนาระบบปลูกพืชหมุนเวียนถาวร และการปรับตัวให้เข้ากับสังคมไทยพื้นราบ

ข. Operation Dawn

งานสำคัญที่ควรกล่าวถึงคือ โครงการฟื้นฟูสุขภาพผู้ติดยา โดยองค์กรฮ่องกง และได้หัวหน้าชื่อ Operation Dawn ที่หมู่บ้าน Lao Fu อำเภอแม่จัน เริ่มโครงการในปี พ.ศ. 2521 เมื่อมีทหารจีนจากกองพล 93 ที่ดอยแม่สะลองมาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่นั่นกับภรรยาชาวอาข่า และมีครอบครัวอื่น ๆ อีก 13 ครอบครัวมาอยู่รวมกับหมู่บ้านที่มีอยู่แล้ว มีอาข่า ลาฮู และลีซอ อพยพมาจากหมู่บ้าน Lao Fu เพิ่มขึ้นทุกปี จนกระทั่งมีทั้งหมด 63 ครอบครัวใน ปี 2527 (Tuanchai 1988, หน้า 106)

ตารางที่ 1 ประชากรชาวเขาเผ่าอาข่า อายุ 5 ปีขึ้นไป จำแนกตามการศึกษา

จังหวัด	รวมประชากร อายุ 5 ปี ขึ้นไป	ไม่มี การศึกษา	มีการศึกษา				รวมมี การ ศึกษา	ไม่ทราบ
			ประถม ศึกษา	มัธยม ศึกษา	มหา วิทยาลัย	การศึกษา อื่น		
เชียงราย	24,832	22,217	1,579	73	4	140	1,796	819
เชียงใหม่	1,935	1,817	98	-	-	6	104	14
น่าน	162	45	117	-	-	-	117	-
แพร่	203	163	11	-	-	29	40	-
ลำปาง	593	484	73	17	-	15	105	4
กำแพงเพชร	3	3	-	-	-	-	-	-
รวม	27,728	24,729	1,878	90	4	190	2,162	837

รวบรวมโดย งานข้อมูลและเผยแพร่ ฝ่ายบริการและเผยแพร่ สถาบันวิจัยชาวเขา จังหวัดเชียงใหม่
ตุลาคม 2535

ด้วยความช่วยเหลือจากชาวจีนโพ้นทะเล และคริสตจักรภาคที่ 2 ของสภาคริสตจักรในประเทศไทย (รวมคริสตจักรสะพานเหลือง) ได้สร้างโบสถ์ ในปี 1984 และเผยแพร่คริสต์ศาสนา กลุ่มสนับสนุนเงินทุนมักจะแจกผ้าห่ม และสิ่งของอื่น ๆ ให้กับผู้เข้ารับใหม่เพื่อจูงใจให้ชาวบ้านรับนับถือคริสต์ศาสนา

โครงการ Operation Dawn ซึ่งเป็นองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการฟื้นฟูสุขภาพของผู้ติดยาที่ฮ่องกงได้รับเชิญจากกลุ่มคริสเตียนให้เข้ามาช่วยงานด้านนี้ที่หมู่บ้าน Lao Fu แต่โครงการรับคนได้น้อยเนื่องจากมีที่อยู่และเจ้าหน้าที่จำกัด ผู้เข้ารับบริการจะได้รับคำแนะนำในการกำจัดสารพิษ และฟื้นฟูสุขภาพซึ่งต้องใช้เวลาอย่างต่ำครึ่งปี ไม่มีการใช้ยาหรือสารอื่น ๆ เช่น เมทาโดน ในกระบวนการนี้ และให้หึงคสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นพิษ เช่น ยาสูบ และสุรา มีการส่งเสริมให้คนใช้ปลุกพืช ร้องเพลง อ่านและกล่าวคำเป็นพยานในกิจกรรมทางคริสต์ศาสนา คณะนักวิจัยได้รับแจ้งขณะไปเยี่ยมโครงการในเดือนตุลาคม 1994 ว่า คนใช้มีตั้งแต่อายุ 13-80 ปี มีผู้ติดกินเนอร์ (อายุ 13 ปี) มีน และเฮโรอีนเข้ารับ

การรักษาที่เน้น การรักษาใช้ศรัทธาในคริสตศาสนาเป็นพลังผลักดัน ผู้ดำเนินการที่หมู่บ้าน Lao Fu เชื่อว่าศรัทธาเท่านั้นเอาชนะการติดยาได้ ในการดำเนินงานมีปัญหาอุปสรรคบ้าง แต่ส่วนใหญ่ 2 ใน 3 ประสบความสำเร็จ อย่างไรก็ตามแม้จะกล่าวเกินจริงไปบ้างในการประมาณความสำเร็จ 2 ใน 3 แต่ก็ได้ชื่อว่าเป็นองค์กรที่ประสบความสำเร็จมากที่สุดในการฟื้นฟูสุขภาพผู้ติดยาในประเทศไทย

ตารางที่ 2 ความสามารถทางภาษาไทยของชาวอาช้ำ

จังหวัด	ความสามารถในการใช้ภาษา						รวม
	การพูด		การอ่าน		การเขียน		
	ได้	ไม่ได้	ได้	ไม่ได้	ได้	ไม่ได้	
เชียงราย	7,871	16,961	1,696	23,136	1,498	23,334	24,832
เชียงใหม่	543	1,392	92	1,843	85	1,850	1,935
น่าน	162	-	113	49	113	49	162
แพร่	78	125	9	194	10	193	203
ลำปาง	403	190	90	503	88	505	593
กำแพงเพชร	2	1	-	3	-	3	3
รวม	9,059	18,669	2,000	25,728	1,794	25,934	27,728

รวบรวมโดย งานข้อมูลและเผยแพร่ ฝ่ายบริการและเผยแพร่ สถาบันวิจัยชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงมหาดไทย ปี 2534

ค. โครงการพัฒนาที่ส่งไทย-ออสเตรเลีย (Thai - Australian HASD)

โครงการใหญ่อีกโครงการหนึ่งที่ทำงานกับอาช้ำ คือ โครงการไทย - ออสเตรเลีย HASD โครงการนี้มีนโยบายที่จะจัดตั้งหมู่บ้านตัวอย่าง เพื่อให้ชาวบ้านใกล้เคียงได้สังเกตเห็นการพัฒนาและเอาอย่างโดยเต็มใจด้วยตนเอง HASD ทำงานในชุมชนอาช้ำที่คอยแม่สะลอง ประสบความสำเร็จในการแนะนำระบบปลูกพืชหมุนเวียนโดยไม่ต้องมีการวางทำลายป่าใหม่ทุกปี อย่างไรก็ตามไร้เงื่อนไขโครงการ

ริเริ่มนี้ เป็นตัวอย่างของโครงการอื่น รวมทั้งโครงการไทย - เยอรมัน และเป็นวิธีการสำคัญของการใช้ที่ดินแบบสมัยใหม่ในที่สูง

ง. โครงการคอสตุง

เป็นส่วนหนึ่งของโครงการในพระราชดำริของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ครอบคลุมพื้นที่ตอนบนของคอสตุง และกิ่งอำเภอแม่ฟ้าหลวง ในปี พ.ศ. 2534 คณะรัฐมนตรีอนุมัติการขยายโครงการไปอีก 3 ปี ถึงปี พ.ศ. 2537 และมีแผนการจะสานต่อไปถึงปี พ.ศ. 2545

ในตอนเริ่มโครงการมีการย้ายหมู่บ้านเสียใหม่ รวมถึงหมู่บ้านปากกล้วย (Pa Kluai) ที่อยู่เกือบถึงยอดคอสตุง ที่บ้านปากกล้วยใหม่มีการสร้างถนน มีกระแสไฟฟ้าใช้ และสาธารณสุขปกคต่าง ๆ ด้รับการปรับปรุงในเวลาเดียวกันมีการควบคุมการใช้ที่ดินป่าอย่างเข้มงวด ทำให้ชาวบ้านไม่สามารถปลูกข้าว และพืชผักอย่างอื่นได้เช่นเคย ชาวบ้านสามารถดำรงชีพได้ในช่วงแรก เนื่องจากรับจ้างดูแลต้นอ่อนที่ปลูกตามโครงการปลูกป่าที่โครงการนี้สนับสนุนอยู่ แต่เมื่อต้นไม้โตขึ้นไม่ต้องการการดูแลใกล้ชิด ชาวบ้านก็ตกงาน โครงการพยายามแก้ปัญหาโดยจัดตั้งโรงงานบรรจุผลไม้กระป๋องที่กิ่งอำเภอแม่ฟ้าหลวง และให้ชาวบ้านมาดูแลต้นไม้ผลแทนโดยให้เงินค่าจ้างตอบแทน ความวิตกกังวลในปัญหาดังกล่าวทำให้ชาวบ้านปากกล้วยจำนวนประมาณ 100 ครอบครัว สมัครใจย้ายออกไปอยู่นอกเขตของโครงการในปี พ.ศ. 2533 ก่อนที่จะมีการย้ายหมู่บ้าน

จ. โครงการพัฒนาเขตใกล้เคียงคอสตุง

ความกังวลต่อความมั่นคงของหมู่บ้านใกล้คอสตุง ทำให้มีการจัดทำโครงการนี้ในปี พ.ศ. 2531 โดยกองทัพบก ส่วนใหญ่อยู่บริเวณชายแดนพม่าที่มีชาวอาช้อพยพเข้ามาเมื่อไม่นานนี้ กองทัพภาคที่ 3 ซึ่งดูแลโครงการอยู่มุ่งจะควบคุมพื้นที่ และมีโครงการพัฒนาชุมชนเหมือนโครงการอื่น ๆ โครงการขยายเวลาจนถึงพ.ศ. 2536 และมีแผนจะดำเนินการต่อไป

ในจำนวน 127 หมู่บ้านที่ระบุอยู่ในพื้นที่ของโครงการ มี 14 หมู่บ้านที่เป็นหมู่บ้านหลัก มีการริเริ่มการพัฒนาสำคัญ ๆ ในหมู่บ้านเหล่านี้เหมือนกับโครงการพัฒนาที่สูงไทย - ออสเตรเลีย

3.3 โครงการเฉพาะสำหรับอาช้อ

ก. Akha Mountain People's Culture and Development Project (MPCD)

ผู้ผลักดันโครงการนี้คือ Dr. Leo Altling Von Geusau นักสังคมวิทยา ชาวเดิช์ และในอดีตเคยเป็นบาทหลวงแคทอลิกมาก่อน Altling ด้ปริญญาด้านมานุษยวิทยาและมาทำงานภาคสนามในหมู่บ้านอาช้อที่เชียงราช ในปี ค.ศ. 1978 หลังจากทำงานที่หมู่บ้าน Mai Avo Mai บนคอสตุง และต่อมาที่ Saen Chareon Kao อ.แม่สรวย Altling ด้เริ่มทุ่มเทชีวิตทำงานให้กับอาช้อในเมืองไทย โดยได้ศึกษาสังคม นิธิกรรม และประวัติศาสตร์ของอาช้อ

ในการวางแผนขั้นต้นสำหรับ MPCD Dr. Leo Alting กำหนดทำงานไว้ 3 เขต ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2524 เมื่อโครงการได้รับทุนสนับสนุนจากองค์กรเอกชนชื่อ NOVIR ซึ่งมุ่งช่วยชนกลุ่มน้อยทั่วโลก MPCD หาท่างจะผนวกอาชีพเข้ากับชีวิตไทยสมัยใหม่ ขณะเดียวกันก็พยายามรักษาวัฒนธรรมที่ดีที่สุดของอาชีพเอาไว้ โดยมีจุดประสงค์ "... เพื่อศึกษา และส่งเสริมกระบวนการเปลี่ยนแปลง และปรับวัฒนธรรมของชนกลุ่มน้อย ให้เข้ากับวัฒนธรรม กฎหมาย องค์กรของสังคม และเศรษฐกิจไทย" (Verhagen, 1987, หน้า 9)

ในเมืองไทยโครงการเน้นชาวอาชีพโดยเฉพาะให้ความสนใจกับระบบการรักษายาบาลแบบอาชีพ หาวิชัยที่จะผนวกชาวอาชีพเข้าสู่ระบบการศึกษาของไทย และระบบเกษตรกรรมของอาชีพ

Alting สังเกตว่าชาวอาชีพมีระบบพิธีกรรมการรักษายาบาล ทั้งที่ซับซ้อน และไม่ซับซ้อน เขาบันทึกว่าหมออาชีพมีความรู้โดดเด่นในเรื่องการใช้สมุนไพร และยาอื่น ๆ (1986 หน้า 10-11) เมื่อเห็นว่ามีปัญหาการทำลายป่า และมีการหันไปหายาแบบตะวันตกมากขึ้น อันเป็นผลให้ความรู้ในการรักษายาบาลของอาชีพค่อยๆ เสื่อมสูญไป Alting ก็ส่งเสริมให้มีการศึกษามรดกทางความรู้ของอาชีพขึ้น

มีอาชีพจำนวนน้อยเข้าโรงเรียนไทย ในราว พ.ศ. 2524 โรงเรียนส่วนใหญ่บนดอยเป็นของกลุ่มที่ใหญ่กว่า เช่น กะเหรี่ยง ซึ่งอาศัยอยู่ใกล้ชุมชนไทยบนที่ราบ แม้ว่าจะมีเด็กอาชีพบางคนเข้าเรียนโรงเรียนคริสเตียน หรือโรงเรียนของโครงการธรรมจาริก แต่จำนวนของเด็กที่เข้าโรงเรียนอย่างเป็นทางการนั้นมีต่ำกว่า 1% ของเด็กในวันเรียน MPCD ช่วยให้เด็กอาชีพเข้าโรงเรียนไทย แม้จำนวนเด็กที่ MPCD จะให้ที่พำนักและดูแลมีไม่มากนัก แต่ก็เป็นสิ่งสำคัญยิ่งสำหรับอาชีพจำนวนน้อยที่ได้รับการศึกษาแบบไทย เด็กนักเรียนส่วนใหญ่เป็นเด็กชาย (Verhagen, 1987, หน้า 23)

ประเด็นที่สาม ที่ MPCD มุ่งจะศึกษาเพื่อแก้ปัญหา คือ ปัญหาที่ไม่สามารถปลูกข้าวเพื่อการบริโภคเองอย่างพอเพียง และการขาดอาหารโปรตีนจากป่าที่ชาวอาชีพเคยเข้าไปเก็บหาได้ Alting สังเกตว่าความสมบูรณ์ทางโภชนาการถูกแทนที่โดยข้าวประเภทต่าง ๆ จากพื้นราบที่มีคุณค่าทางโภชนาการน้อยกว่า (Alting, 1986, หน้า 20-21)

ในปี พ.ศ. 2535 มีการประเมินผลโครงการ MPCD เรียกร้องให้ Dr. Alting ลดบทบาทในการทำงานลง สมาชิกของคณะทำงานหลายคนออกไปตั้งโครงการพัฒนาที่สูงของตนเอง แต่อาชีพส่วนใหญ่ยังคงยอมรับ Dr. Alting ทำทำงานส่วนใหญ่ของ MPCD ดำเนินไปได้โดยไม่มีปัญหามากนัก แม้จะขาด Dr. Alting ไปก็ตาม